

CLIL TA'LIM YONDASHUVI: DAVLAT TA'LIM STANDARTLARI VA ILMIY MANBALAR ASOSIDA MUAMMOLAR TAHLILI

Muallif: Tanatarova Norgul¹, Muxitdinova Munira Ravshanovna²

Affiliyatsiya: Chirchiq davlat pedagogika universiteti, 1 bosqich magistranti¹, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti p.f.f.d (Phd), dotsenti²

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19678219>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada CLIL (Content and Language Integrated Learning) ta'lim yondashuvining zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini davlat ta'lim standartlari (DTS) hamda ilmiy manbalar asosida kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi CLIL metodikasining nazariy asoslarini o'rganish, uning DTS bilan uyg'unlik darajasini aniqlash hamda amaliyotga joriy etish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni aniqlashdan iborat.

Kalit so'zlar: CLIL, Content and Language Integrated Learning, davlat ta'lim standartlari, kompetensiyaviy yondashuv, fanlararo integratsiya, xorijiy til ta'limi, pedagogik innovatsiyalar, o'quv jarayoni, metodik ta'minot, baholash tizimi, ta'lim muammolari, ta'lim modernizatsiyasi.

KIRISH

Bugungi globallashtirish, axborotlashuv va xalqaro integratsiya sharoitida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Endilikda ta'lim jarayoni faqat muayyan bilimlar majmuasini yetkazib berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, muloqotga kirishish, muammoni hal qilish, jamoada ishlash va turli tillarda samarali faoliyat yuritish kabi kompetensiyalarni shakllantirishni ham nazarda tutadi. Shu jihatdan xorijiy til ta'limi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki zamonaviy mutaxassis nafaqat o'z kasbiy yo'nalishida chuqur bilimga ega bo'lishi, balki xalqaro axborot makonida erkin harakatlana olishi, o'z kasbiy faoliyatini xorijiy til vositasida olib bora olishi ham zarur.

Ana shunday ehtiyojlar fonida ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarga, xususan, CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuviga qiziqish ortib bormoqda. CLIL – bu mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish modeli bo'lib, unda bir vaqtning o'zida ham predmet mazmuni, ham xorijiy til ko'nikmalari rivojlantiriladi. Mazkur yondashuv o'quvchini tilni alohida fan sifatida emas, balki real bilimlarni egallash, kasbiy va ijtimoiy muloqotga kirishish vositasi sifatida qabul qilishga undaydi. Shu sababli CLIL nafaqat til o'rganish samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning fanlararo tafakkuri, tahliliy yondashuvi va amaliy faoliyatga tayyorligini ham kuchaytiradi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, CLIL modeli Yevropa mamlakatlari, ayniqsa ko'p tilli ta'lim tizimiga ega davlatlarda samarali qo'llanilib kelinmoqda. Ushbu yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u o'quvchilarni tabiiy til muhitiga yaqinlashtiradi, tilni sun'iy emas, balki mazmuniy kontekst asosida egallash imkonini

beradi. Natijada o'quvchilar til birliklarini yodlash bilan emas, balki mazmunni tushunish, axborotni qayta ishlash va uni ifodalash orqali til ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa zamonaviy ta'lim paradigmasiga, ya'ni natijaga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillariga to'la mos keladi.

Shu bilan birga, CLIL yondashuvini ta'lim amaliyotiga joriy etish murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. U nafaqat metodik yangilik, balki o'quv dasturlari, baholash mezonlari, pedagog kadrlar tayyorgarligi, o'quv-uslubiy ta'minot va ta'lim siyosati bilan bog'liq keng qo'lamli o'zgarishlarni talab etadi. Aynan shu nuqtada davlat ta'lim standartlari muhim o'rin tutadi. Chunki davlat ta'lim standartlari ta'lim mazmunini, o'quv natijalarini, kompetensiyalar tarkibini va o'quv jarayonini tashkil etishning asosiy talablarini belgilovchi normativ-huquqiy asos hisoblanadi. Agar CLIL yondashuvi mazkur standartlar bilan uyg'unlashgan holda ishlab chiqilsa va qo'llanilsa, uning samaradorligi yuqori bo'lishi mumkin. Aks holda, u alohida tashabbus yoki cheklangan tajriba sifatida qolib ketishi ehtimoli mavjud.

Bugungi kunda milliy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish, xorijiy til ta'limi sifatini oshirish va ta'lim mazmunini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq ushbu jarayonda CLIL yondashuvining o'rne, uning davlat ta'lim standartlarida qay darajada aks etgani va amaliyotda qanday muammolar bilan to'qnashayotgani yetarli darajada chuqur o'rganilmagan. Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, CLILni joriy etishda o'qituvchilarning til va metodik tayyorgarligi, mos o'quv materiallarining yetishmasligi, fan mazmunini xorijiy tilda yetkazishdagi qiyinchiliklar, baholash mezonlarining noaniqligi hamda DTS bilan metodik uyg'unlik masalalari dolzarb muammolar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ilmiy manbalar tahlili ham CLILning afzalliklari bilan bir qatorda uni joriy etishdagi murakkab jihatlarni ko'rsatadi. Xususan, bir qator tadqiqotlarda CLIL o'quvchilarning til kompetensiyasini, motivatsiyasini va predmetni o'zlashtirish darajasini oshirishi qayd etilgan bo'lsa, boshqa tadqiqotlarda uning muvaffaqiyati o'qituvchining tayyorgarligi, metodik resurslar mavjudligi va institutsional qo'llab-quvvatlash darajasiga bevosita bog'liqligi ta'kidlanadi. Demak, CLILni samarali joriy etish uchun uni nafaqat metodik, balki normativ, tashkiliy va didaktik jihatdan ham chuqur tahlil qilish zarur.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi ta'lim tizimi oldida xorijiy tilni real muloqot va kasbiy faoliyat vositasi sifatida o'rgatish, fanlararo integratsiyani kuchaytirish va o'quvchilarda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish vazifasi turibdi. Bu vazifalarni hal etishda CLIL yondashuvi muhim pedagogik vosita bo'lishi mumkin. Biroq uning samarali qo'llanilishi davlat ta'lim standartlari bilan qanchalik mos kelishi, amaliyotga tatbiq etishdagi to'siqlar nimalardan iboratligi va bu borada ilmiy adabiyotlarda qanday qarashlar mavjudligini aniqlash talab etiladi.

Shundan kelib chiqib, mazkur maqolaning maqsadi CLIL ta'lim yondashuvini davlat ta'lim standartlari va ilmiy manbalar asosida tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga doir ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- CLIL yondashuvining nazariy-pedagogik mohiyatini yoritish;
- davlat ta'lim standartlarida CLIL bilan bog'liq kompetensiyalar va yondashuvlarning aks etish darajasini tahlil qilish;
- ilmiy manbalar asosida CLILni joriy etishdagi asosiy muammolarni

aniqlash;

- milliy va xorijiy tajribani qiyosiy o'rganish;
- CLILni ta'lim amaliyotiga samarali tatbiq etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti sifatida zamonaviy ta'lim tizimida CLIL yondashuvining qo'llanilishi belgilangan bo'lsa, tadqiqot predmeti sifatida CLIL yondashuvining davlat ta'lim standartlari va ilmiy manbalar bilan o'zaro aloqadorligi hamda uni joriy etish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar tanlangan.

Shunday qilib, CLIL yondashuvini davlat ta'lim standartlari va ilmiy manbalar asosida o'rganish zamonaviy ta'limni takomillashtirish, xorijiy til o'qitish sifatini oshirish va fanlararo integratsiyani kuchaytirish nuqtai nazaridan muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot mazkur yo'nalishda mavjud muammolarni tizimli tahlil qilish va ularning yechimiga doir ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Mazkur tadqiqotda CLIL (Content and Language Integrated Learning) ta'lim yondashuvining davlat ta'lim standartlari bilan uyg'unligi hamda ilmiy manbalarda yoritilgan muammolarni aniqlash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llaniladi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, normativ-huquqiy tahlil va umumlashtirish metodlari tanlanadi. Ushbu metodlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq holda qo'llanilib, CLIL yondashuvining nazariy, metodik va amaliy jihatlarini har tomonlama yoritish imkonini beradi.

Tadqiqotning umumiy yo'nalishi sifat jihatidan tahliliy-deskriptiv xarakterga ega bo'lib, unda davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, metodik hujjatlar hamda CLILga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar asosiy manba sifatida tanlab olinadi. Tadqiqot jarayonida normativ hujjatlar orqali CLIL yondashuvining davlat ta'lim siyosatidagi o'rni va aks etish darajasi o'rganiladi, ilmiy manbalar tahlili orqali esa ushbu yondashuvni joriy etishdagi mavjud muammolar, metodik to'siqlar va amaliy tajribalar aniqlashtiriladi.

Mazkur tadqiqotning obyekti zamonaviy ta'lim tizimida CLIL yondashuvining qo'llanilish jarayoni bo'lsa, predmeti sifatida CLILning davlat ta'lim standartlari, o'quv jarayoni va ilmiy manbalarda ifodalangan muammolar bilan o'zaro aloqadorligi belgilanadi. Shu asosda tadqiqot bir necha izchil bosqichda olib boriladi.

Tadqiqotning metodologik bosqichlari

1 bosqich. Muammo va tadqiqot doirasini aniqlash

Dastlab tadqiqot mavzusining nazariy va amaliy dolzarbligi asoslandi. CLIL yondashuvining zamonaviy ta'limdagi o'rni, uning xorijiy tilni o'qitish va fanlararo integratsiyani ta'minlashdagi ahamiyati belgilab olinadi. Shu bilan birga, davlat ta'lim standartlari va ilmiy manbalarda CLIL bilan bog'liq masalalarni tahlil qilish zarurati aniqlashtiriladi.

2 bosqich. Normativ-huquqiy manbalarni o'rganish

Ushbu bosqichda davlat ta'lim standartlari, o'quv rejalari, fan dasturlari hamda tegishli metodik hujjatlar o'rganiladi. Asosiy e'tibor quyidagi jihatlariga qaratildi:

- kompetensiyaviy yondashuvning standartlarda aks etishi;
- xorijiy til va predmet integratsiyasiga oid talablarning mavjudligi;
- o'quv natijalari va baholash mezonlarining CLILga mosligi;
- ta'lim mazmunida fanlararo bog'liqlikning ifodalanish darajasi.

3 bosqich. Ilmiy manbalarni kontent-tahlil qilish

CLILga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar, metodik qo'llanmalar va tadqiqot ishlari kontent-tahlil asosida o'rganiladi. Ushbu bosqichda ilmiy manbalardagi asosiy g'oyalar, takrorlanuvchi muammolar va samarali tajribalar ajratib olinadi. Tahlil jarayonida quyidagi kategoriyalar asosiy mezon sifatida belgilanadi:

- CLILning nazariy asoslari;
- o'qituvchi kompetensiyasi;
- metodik ta'minot;
- til va mazmun integratsiyasi;
- baholash mexanizmlari;
- ta'lim samaradorligi.

4 bosqich. Qiyosiy tahlil

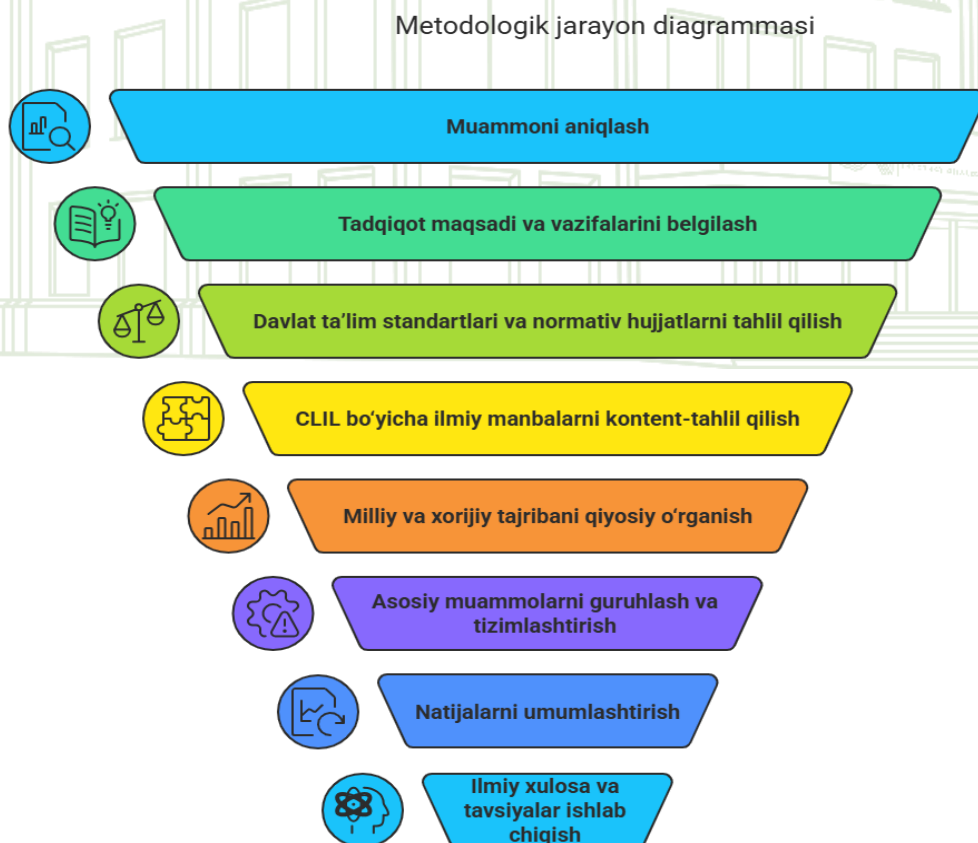
Milliy ta'lim amaliyotida CLILga xos yondashuvlar xorijiy tajriba bilan qiyoslab o'rganildi. Bunda CLILni muvaffaqiyatli joriy etgan ta'lim tizimlaridagi asosiy tendensiyalar, metodik yondashuvlar, o'qituvchi tayyorgarligi va o'quv resurslari bilan bog'liq tajribalar solishtirildi. Bu jarayon milliy tizimdagi kuchli va zaif tomonlarni aniqlashga yordam beradi.

5 bosqich. Umumlashtirish va xulosa chiqarish

Tahlillar yakunida olingan ma'lumotlar umumlashtirildi, asosiy muammolar tizimlashtirildi va CLIL yondashuvini davlat ta'lim standartlari asosida samarali joriy etishga oid ilmiy takliflar ishlab chiqildi.

Metodologik jarayon diagrammasi

Quyidagi diagramma tadqiqotning umumiy mantiqiy ketma-ketligini ko'rsatadi:

Tadqiqot metodlari jadvali

Metod nomi	Mazmuni	Tadqiqotdagi vazifasi	Kutilayotgan natija
Normativ-huquqiy tahlil	DTS, o'quv reja va dasturlarni o'rganish	CLILga oid talablar va kompetensiyalarni aniqlash	DTSdagi CLILga mos elementlarni belgilash
Kontent-tahlil	Ilmiy maqola, monografiya va tadqiqotlarni o'rganish	CLIL bo'yicha ilmiy qarashlar va muammolarni ajratish	Nazariy va amaliy muammolar ro'yxatini tuzish
Qiyosiy tahlil	Milliy va xorijiy tajribani solishtirish	Farq va o'xshashliklarni aniqlash	Ilg'or tajribalarni ajratib olish
Tizimli yondashuv	Tadqiqot obyektini yaxlit tizim sifatida ko'rish	DTS, CLIL va o'quv jarayoni aloqadorligini ochish	Muammolarning tizimli xarakterini ko'rsatish
Umumlashtirish	Olingan natijalarni birlashtirish	Yakuniy ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish	Amaliy tavsiyalarni shakllantirish

Tadqiqotning ishonchliligi va ilmiy asoslanganligi

Mazkur tadqiqotning ishonchliligi bir necha omillar bilan ta'minlanadi. Avvalo, manbalar tanlashda normativ hujjatlar va ilmiy adabiyotlarning mazmuniy yaqinligi, mavzuga bevosita aloqadorligi va ilmiy ahamiyati inobatga olinadi. Ikkinchidan, bir nechta metodlarning o'zaro uyg'un holda qo'llanishi tadqiqot natijalarining xolis va ko'p qirrali bo'lishiga xizmat qiladi. Uchinchidan, tahlil jarayonida olingan natijalar bir-biri bilan qiyoslab ko'riladi, bu esa xulosalarning asosligini kuchaytiradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvining zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni va imkoniyatlarini aniqlash bilan birga, uni davlat ta'lim standartlari (DTS) doirasida joriy etishda mavjud muammolarni ham ochib beradi. Olingan natijalarni ilmiy manbalar bilan solishtirish shuni ko'rsatadiki, CLIL yondashuvi nazariy jihatdan yuqori samaradorlikka ega bo'lsa-da, uning amaliyotga tatbiqi ko'p jihatdan tizimli yondashuvning yetishmasligi bilan cheklanmoqda.

Tadqiqotda aniqlangan asosiy muammolardan biri o'qituvchilarning metodik va til tayyorgarligi bilan bog'liq. Ilmiy adabiyotlarda ham CLIL o'qituvchisi ikki tomonlama kompetensiyaga ega bo'lishi – ya'ni predmetni chuqur bilish va uni xorijiy tilda samarali yetkazish qobiliyatiga ega bo'lishi zarurligi ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari esa amaliyotda bu talab to'liq ta'minlanmaganini ko'rsatadi. Bu esa CLILni joriy etishda inson resurslari muammosi markaziy o'rinda ekanini anglatadi. Shunday ekan, CLILni joriy etish faqat metodik tavsiyalar bilan emas, balki pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish bilan uzviy bog'liq bo'lishi kerak.

Yana bir muhim jihat – o'quv-uslubiy ta'minot masalasidir. Tadqiqot natijalari CLILga mos darsliklar, metodik qo'llanmalar va didaktik materiallar yetishmasligini ko'rsatadi. Ilmiy manbalarda esa CLIL samaradorligi ko'p jihatdan sifatli o'quv resurslariga bog'liqligi qayd etilgan. Demak, CLILni samarali joriy etish uchun maxsus integratsiyalashgan o'quv materiallarini ishlab chiqish zarur. Bu materiallar til va mazmunni birgalikda o'z ichiga olgan, o'quvchilarning darajasiga moslashtirilgan va interaktiv metodlarga asoslangan bo'lishi lozim.

Didaktik nuqtai nazardan qaralganda, CLIL yondashuvi an'anaviy o'qitish modelidan tubdan farq qiladi. Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, fan va tilni birgalikda o'qitish jarayonida talaba kognitiv yuklamaga duch keladi. Bu esa ayniqsa boshlang'ich bosqichlarda o'qitish jarayonini murakkablashtiradi. Ilmiy adabiyotlarda bu muammoni hal qilish uchun "scaffolding" (bosqichma-bosqich qo'llab-quvvatlash), vizual materiallardan foydalanish, soddalashtirilgan til modeli va differensial yondashuv tavsiya etiladi. Demak, CLILni joriy etishda didaktik strategiyalarni to'g'ri tanlash muhim ahamiyatga ega.

Baholash tizimi bilan bog'liq natijalar ham muhim ilmiy muhokamani talab etadi. Tadqiqotda aniqlanganidek, mavjud baholash tizimi CLIL talablariga to'liq moslashmagan. Ilmiy manbalarda esa CLIL uchun integrallashgan baholash modeli – ya'ni mazmun va til kompetensiyasini birgalikda baholash zarurligi ta'kidlaydi. Bu esa baholash mezonlarini qayta ko'rib chiqish, yangi indikatorlar ishlab chiqish va formativ baholash usullarini keng joriy etishni talab etadi.

Tadqiqot natijalari va ilmiy manbalar tahlili asosida quyidagi muhim ilmiy xulosalar ilgari surilishi mumkin:

- CLIL yondashuvi zamonaviy ta'lim paradigmasiga to'liq mos keluvchi innovatsion model hisoblanadi;
- davlat ta'lim standartlari CLILni joriy etish uchun nazariy asos yaratadi, biroq amaliy mexanizmlar yetarli emas;
- CLILni muvaffaqiyatli joriy etish ko'p komponentli tizim (kadrlar, resurslar, metodika, baholash)ga bog'liq;
- xorijiy tajriba CLILni bosqichma-bosqich va tizimli joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Shu asosda, CLIL yondashuvini milliy ta'lim tizimiga samarali integratsiya qilish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim deb hisoblanadi:

- DTSga CLIL metodikasini aniq va tizimli kiritish;
  - o'qituvchilarni CLIL bo'yicha maxsus tayyorlash va sertifikatlash tizimini joriy etish;
  - integratsiyalashgan o'quv-uslubiy materiallar yaratish;
  - baholash tizimini qayta ko'rib chiqish va CLILga moslashtirish;
- CLILni sinov-tajriba asosida bosqichma-bosqich joriy etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Klewitz B. Content and Language Integrated Learning (CLIL). Columbia University Press. 2021
2. Cambridge Assessment English. TKT: CLIL Handbook. 2015
3. Teaching English (British Council). Content and Language Integrated Learning (CLIL).
4. Saprunova O. Development tendencies of CLIL methodology. International Scientific
5. Conference Proceedings. 2023
6. Karabassova L., Oralbayeva N. CLIL materials development. Routledge Handbook of CLIL. 2023
7. Jiménez Catalán R. M., Llach M.P.A. Lexical development in CLIL learners. System Journal. 2017
8. McDougald J.S. Teachers' perceptions of CLIL implementation. Colombian Applied